

Nog maar half een mens

Over amputatie en fantoompijn

Koos Neuvel

Lieke Marsman (1990) kende geen enkele twijfel: die arm moest eraf. Ze was nog geen dertig toen ze de diagnose kanker kreeg. Het betrof een zeldzame vorm van kanker, onbehandelbaar. Een dood die onafwendbaar is. En dat voor iemand die als dichteres en filosofe nog maar net uit de startblokken was geschoten. Hoe moet je dat accepteren? Nou, niks accepteren, er dwars tegenin gaan.

Haar verzet kan op weinig begrip rekenen. De artsen drukken haar op het hart dat behandeling geen zin meer heeft. Haar hoofdbehandelaar neemt voortdurend de woorden Kwaliteit van Leven in de mond, want de bijwerkingen van behandeling zouden hevig zijn, beter werd ze toch niet en ze kon haar leven hooguit een beetje rekken. Een argument dat Lieke Marsman tamelijk absurd vond, want: ‘Het enige wat mijn kwaliteit van leven op dat moment bedreigde was het idee dat ik zou sterven zonder alles op alles te hebben gezet om dat moment uit te stellen. Sterker nog, het enige wat mijn kwaliteit van leven op dat moment bedreigde was het feit dat mijn behandelend arts ogenblikkelijk de handdoek in de ring leek te gooien.’

Lieke Marsman realiseert zich terdege dat ze niet oud zal worden, dat ze hooguit een paar jaar zal winnen, maar ze wil het graag op haar manier doen, ook het sterven. ‘Ik wil niet het zachte kleffe bolletje boterhamworst van de Nederlandse palliatieve zorg. Die doorgekookte groente van ze en de boodschap: we willen dat u geen pijn meer heeft, mevrouw. Flikker op! Leven is lijden, en belangrijker: lijden is leven!’

Dat behandelingen zinloos lijden met zich meebrengen, zoals haar wordt voorgehouden, overtuigt haar op geen enkele wijze. De kwaliteit van haar leven wordt namelijk niet bepaald door de afwezigheid van lijden maar door de aanwezigheid van hoop.

Vandaar ook dat ze resoluut is als de kanker blijkt te zijn uitgezaaid naar haar schouder, waarna die haar hele lichaam gaat bedreigen. De arts waarschuwt nog dat ze als ze haar arm tot aan de schouder eraf laat halen, ze verminkt zal zijn. Maar wat heeft ze aan een intact lichaam als ze dood is? Huilend heeft ze gesmeekt of ze alsjeblieft die arm wilden amputeren. Daar bleek haar arts toch niet ongevoelig voor te zijn.

Het verlies van een arm roept bij Lieke Marsman daarom geen diep gevoel van treurnis op. Ze doet er nuchter over. Van tevoren denk je dat zo’n ingreep je hele leven zal veranderen, schrijft ze, maar de dag na de operatie wordt ze gewoon wakker met zin in een croissantje. En zeker, ze heeft veel pijn na de operatie, maar die is draaglijk vanuit de gedachte dat die iedere dag iets minder wordt, anders dan wanneer je de kanker z’n gang zou laten gaan. Zo’n amputatie is wel degelijk een verlies, iets om over te rouwen, maar voor haar is het een noodzakelijk offer. ‘Hoewel ik het een hoge prijs vond, vond ik het ook een redelijke. Omdat ik iets groots wilde bereiken (langer leven), moest er iets groots sneuvelen (mijn arme, lieve arm).’

In diepe rouw

Paul Rayment is wars van het maken van dramatische keuzes. Bij hem geen moedige strijd om te overleven, het feit dat hij zijn been kwijtraakt is het gevolg van een stom ongeluk, als fietser wordt hij aangereden door een onbesuisde jongeman in een auto.

Paul Rayment is de hoofdpersoon in *Langzame Man*, een roman van J.M. Coetzee (1940). Hij is een man van zestig jaar, wiens leven kalmpjes voortkabbelt. Van beroep is hij portretfotograaf, ooit is hij getrouwd geweest, maar nu is hij al heel lang single, kinderen heeft hij niet. Zijn leven zonder veel hoogte- en dieptepunten wordt

plots op zijn kop gezet door het ongeluk. Een verbrijzelde knie die op geen enkele wijze te redden valt, vandaar de amputatie. De arts raadt hem een prothese aan, maar nee, hij gaat liever op krukken door het leven.

Voor Lieke Marsman stond het verlies nog in het kader van een hoger doel, voor Paul Rayment is er alleen maar verlies, nutteloos verlies. Hij is zijn bewegingsvrijheid kwijt, en hij realiseert zich dat het een illusie is om te denken dat hij die ooit terug kan krijgen, ook met kunstmatige ledematen niet, als hij die had gewild. Nooit zal hij nog naar de markt kuieren om daar zijn boodschappen te doen, nooit meer zal hij op zijn fiets door de straten van de stad suizen. Zijn actieradius zal voor altijd beperkt blijven tot zijn flat en een paar omliggende straten.

Toch is Paul Rayment niet alleen maar in diepe rouw gedompeld. Hij realiseert zich dat in zijn geval zo'n amputatie een ongewoon scherpe grens tussen heden en verleden heeft getrokken. Laat deze amputatie, zo klinkt ergens een tot hem doordringende stem, een teken zijn om een nieuw leven te beginnen. 'Ben je tot dusver een mens geweest, met een mensenleven, wees dan voortaan een hond, met een hondenleven.'

Sy Baumgartner ervaart wel diepe rouw. En dat terwijl hij niet in letterlijke maar in figuurlijke zin een amputatie heeft ondergaan. Baumgartner is de hoofdpersoon in de laatste, gelijknamige roman van Paul Auster (1947-2024). Hij is, als het verhaal begint, een man van 71, hoogleraar in de filosofie, die binnenkort met pensioen gaat. Negen jaar eerder heeft hij zijn vrouw Anna bij een zwemongeluk verloren. Ze zijn veertig jaar samen geweest, Anna was zijn grote en enige liefde.

Baumgartner is zich ervan bewust dat hij metaforisch lijdt aan fantoompijn. Het betreft het gevoel dat een deel van jou is weggerukt, terwijl je dat deel nog steeds aan den lijve voelt. Ook Paul Rayment kent dat gevoel, maar dan in puur fysieke zin. Mensen hebben herinneringen, zoals Sy Baumgartner aan zijn vrouw, maar ledematen hebben die kennelijk al evenzeer. Als Paul een stap zet met zijn krukken, beschrijft zijn rechterzij nog altijd de boog die zijn vroegere been zou hebben beschreven; 's nachts zoekt zijn koude voet nog altijd zijn even koude spookbroer.

Bij Sy Baumgartner is het niet veel anders. Hij heeft het gevoel dat hij een menselijke stomp

is geworden, een half mens dat de andere helft kwijt is, de helft die hem een compleet mens had gemaakt. Tegelijk zit die kwijtgeraakte helft er nog steeds, en doet die zoveel pijn dat hij het gevoel krijgt dat zijn lichaam vlam zal vatten en hem ter plekke zal verteren.

Vooraf in de maanden na haar overlijden voelt hij de aanwezigheid van Anna onophoudelijk. Het geeft hem een permanente aandrang om haar kleren in de commodeladen te ordenen. En hij was altijd zo gewend aan het geruststellende getik van Anna op haar schrijfmachine in de ochtend als hij opstond – zij was vertaalster en zelfstandig schrijver – dat hij zelf de nodige onzin op die schrijfmachine gaat tikken, om het geluid ervan maar te kunnen horen. Daarnaast schrijft hij tientallen pornografische liefdesbrieven aan haar; hij vouwt die brieven in een envelop, frankeert en adresseert ze, brengt ze naar een brievenbus, alleen vanwege het genoegen om ze een dag of twee later bezorgd te krijgen en zich dan het plezier voor te stellen dat Anna, als ze er nog was geweest, eraan beleefd zou hebben om ze te ontvangen.

De onsterfelijke ziel

Lord Nelson is een voorganger van Sy Baumgartner, Paul Rayment en Lieke Marsman. Hij is geenszins een romanpersonage, maar een historische figuur. Boven een tientallen meters hoge zuil inspecteert hij, tot op de dag van vandaag, op Trafalgar Square in Londen, het nu niet meer zo machtige Britse Rijk. Hij was in zijn tijd – hij werd geboren in 1758 en stierf in

1805 – een idool en een volksheld. Dankzij hem heerste het Britse Rijk over de wereldzeeën, maar daarvoor betaalde hij wel een zware lichamelijke prijs. Op het standbeeld in Londen is een op zijn borst gedrukte mouw te zien, helaas een mouw zonder inhoud. De arm van Lord Nelson raakte namelijk verbrijzeld in een vuurgevecht toen hij in juli 1797 bij Tenerife een galjoen van de Spaanse Zilvervloot wilde buitmaken. Amputatie van de arm bleek onvermijdelijk te zijn. Zijn geamputeerde arm kostte hem uiteindelijk zelfs zijn leven. Toen in 1805 Franse scherpshutters een man op het dek van de HMS Victory zagen verschijnen, een man met zijn mouw op de borst gespeld, een borst rijkelijk gedecoreerd met medailles, wisten ze op wie te mikken, en legden direct aan. Midden in de roos.

Die geamputeerde arm werd hem zijn dood, maar was ook zijn leven, zijn geheel eigen bewijs van het eeuwige leven. Zo zag Lord Nelson dat in ieder geval. Toen zijn arm eraf ging, bleef die immers gewoon behouden. Hij voelde dat in ieder geval heel duidelijk, en zijn gevoel kon hem toch niet bedriegen? Al deed die niet bestaande arm hem pijn, tegelijkertijd bracht die hem spirituele verlossing, vanwege deze ervaring van het voortleven ervan in de geest. En als dat voor één deel geldt, dan ook voor het geheel. Kortom, een geamputeerde arm vormt welbeschouwd niets minder dan het bewijs van de onsterfelijkheid van de ziel.

Ook Sy Baumgartner ontvangt berichten die duiden op een onsterfelijk zijnde ziel. Op een dag rinkelt bij hem de telefoon, in het werk van Paul Auster is dat altijd een aankondiging van een mysterieuze boodschap. In dit geval gaat het om een rode telefoon die het al jaren niet meer doet, maar nu luid en duidelijk geluid maakt. Als hij opneemt, hoort hij meteen het stemgeluid van Anna, die hem uitlegt dat de dood niets is wat iemand zich ooit had voorgesteld. Wat er na de dood gebeurt is dat je opgaat in het Grote Nergens, een zwarte ruimte waar niets zichtbaar is. Ze ziet niets en hoort niets omdat ze geen lichaam meer heeft. Hij mag haar een Iets noemen, of een geest.

Anna zegt tegen Sy dat ze vermoedt dat hij het is die haar in stand houdt in dit onbevattelijke hiernamaals. ‘Zolang hij leeft en nog aan haar kan denken, zal haar bewustzijn steeds weer door zijn gedachten worden wakker geschud, en wel zo dat ze af en toe in zijn hoofd kan kruipen, zijn gedachten kan horen en kan zien wat hij met zijn

ogen ziet.’ Anna heeft geen idee hoe dat gaat, en hoe ze nu met Sy kan praten, maar ze weet wel dat de levenden en doden met elkaar verbonden zijn, en dat de diepe verbondenheid die ze met elkaar hadden toen zij nog leefde, ook in de dood kan blijven bestaan. Pas als de levende zelf sterft, is het afgelopen en is het bewustzijn van de dode voor eeuwig uitgewist.

Sy Baumgartner weet niet goed wat hij meemaakt. Als filosoof en schrijver raakt hij intellectueel geïnteresseerd in het fantoompijnsyndroom; na zijn ervaring met de tot hem sprekende Anna is hij dit in zijn geval het fantoompersoon-syndroom gaan noemen. Met grote ijver bestudeert hij de medische literatuur op dit gebied, met werk van onder andere Oliver Sacks en V.S. Ramachandran. Hij wil er een essay over schrijven, maar uiteindelijk komt het er niet van.

Een mannetje in het brein

Waar had Baumgartner over kunnen schrijven bij een essay over fantoompijn? Hij had in ieder geval het erover kunnen hebben dat er volgens de experts een mannetje in zijn brein zit – of anders gezegd een plattegrond van zijn lichaam. Dat mannetje is zijn alter ego, maar lijkt tegelijkertijd in niets op hem. Alleen met wat goede wil van de verbeelding herinnert hij aan een menselijke verschijning. Het is alsof het lijf uit een zwaar vervormde lachspiegel is gestapt.

Hoe ziet dit mannetje er dan uit? Ten eerste staat hij, wat bepaald ongebruikelijk mag heten, niet op zijn voeten maar op zijn hoofd. Verder zijn de lichaamsdelen door elkaar geklutst. Terwijl in de fysieke realiteit been en voet in elkaars nabijheid verkeren, zijn ze bij het mannetje in het brein uit elkaar getrokken. Andere, ver van elkaar verwijderde ledematen sluiten onverwachte allianties. Wat het mannetje in het brein vooral zo bizar maakt, is de volstrekt onrealistische omvang van de verschillende ledematen. In de fysieke realiteit vormt de romp een stevige kast, de romp van het mannetje in het brein is daarentegen minder dan een luciferstokje; de lippen zijn normaal gesproken klein maar fijn, bij het mannetje in het brein vormen ze een indrukwekkende voorpost van het lichaam. Kortom, dit mannetje is eerder een karikatuur dan een realistisch zelfportret.

Toch hebben die twee mannetjes – zeg maar, de Baumgartner in de fysieke realiteit en die in zijn brein - iets met elkaar. Ze onderhouden nauwe banden. Alle bewegingen en sensaties die via de zintuigen ons fysieke lichaam, het mannetje buiten het brein, binnenkomen, worden namelijk geregistreerd en verwerkt door het mannetje daarbinnen.

Er is een goede reden waarom het mannetje in het brein zo'n gedrocht is. De lichaamsdelen verschillen namelijk in de kracht van de sensaties die ze aanleveren aan het brein. De lippen en vingers vormen gevoelige onderdelen van het lichaam, terwijl de romp een vrij massief, ongevoelig blok vormt. Niet alle lichaamsdelen hebben daarom evenveel receptoren nodig in de hersenen en dat scheelt in de benodigde ruimte. De lippen en de vingers maken zich breed in het brein, terwijl de romp aan een klein hoekje genoeg heeft.

Dit moet Baumgartner, stel dat hij dit had gelezen, nog steeds weinig hebben gezegd over fantoomledematen. Want wie geen been aan het lijf heeft, kan ook geen prikkels meer versturen naar het beengebied in het hoofd; normaal gesproken moet dat hersengebied dan werkloos worden of afsterven. Toch gebeurt dat niet, het been in de hersenen blijft onophoudelijk een blijde boodschap verkondigen: niets aan de hand hoor, ik voel nog steeds vaste grond onder de voeten.

Een bijzondere amputatie

Meestal is die boodschap evenwel niet zo blij. Amputatie wordt vaak gevolgd door fantoompijn, of door het gevoel dat je arm als een zwaar, onbeweeglijk blok naast het lichaam hangt. Dat is triest, vanwege de ongunstige perspectieven op herstel. Voor artsen is dit een netelig professioneel probleem, want hoe behandel je een niet bestaand lichaamsdeel? Hoe kunnen de innerlijke en uiterlijke realiteit van het lichaam nu met elkaar worden verzoend?

De uit India afkomstige, in Amerika werkzame neuroloog V.S. Ramachandran bedacht een experiment. Hij liet een kastje ontwerpen, en vroeg vervolgens Philip Martinez mee te werken aan zijn onderzoek. Die wilde dat maar al te graag, gezien de ernst van zijn toestand. Philip was tien jaar geleden slachtoffer geworden van een motorongeluk, zijn linkerarm raakte daarbij ernstig gescheurd. Een jaar lang had zijn arm verlamd in een mitella gehangen, maar de artsen adviseerden amputatie omdat die arm maar lelijk in de weg hing en nooit meer naar behoren zijn werk kon doen. Zo geadviseerd, zo gedaan. Alleen had Philip sindsdien wel onophoudelijk vreselijke pijn in zijn fantoomarm.

Philip nam plaats achter het kastje. In het midden van het kastje stond een spiegel overdwers opgesteld. Hij legde zijn rechterarm, de goede arm, naast de spiegel, en zijn fantoomarm aan de andere kant. Hij kreeg het verzoek zijn goede arm op en neer te bewegen, en zich voor te stellen zijn rechter- en linkerarm gelijktijdig, synchroon te bewegen. In de spiegel gaan dan gelijktijdig twee armen op en neer. Philip deed een poging, en toen gebeurde het. Als een kind zo blij sprong hij omhoog. 'Mijn linkerarm doet het weer!' Na tien jaar van volkomen bewegingloosheid bewoog de fantoomarm alsof er nooit iets gebeurd was.

Het was gelukt om het brein om de tuin te leiden.

De vreugde was wel van korte duur. Wanneer Philip zijn ogen sloot, was zijn fantoomarm weer even verlamd als altijd. En omgekeerd: wanneer hij de ogen opende, kwam de arm weer in actie.

Ramachandran gaf het kastje aan Philip mee opdat die thuis kon oefenen. Als hij iedere dag oefende voor de spiegel, raakten zijn hersenen misschien gewend aan een beweegbare fantoomarm. In eerste instantie viel dat tegen. Telkens wanneer hij van de spiegel wegliep, hing de fantoomarm weer als een blok aan zijn lijf. Totdat na een paar weken Ramachandran een opgewonden Philip aan de lijn kreeg. Zijn fantoomarm was weg! Niet eens dat hij er geen last meer van had en de fantoomarm weer vrijelijk kon bewegen, nee, compleet verdwenen.

Hoe kan dit nu gebeuren? Ramachandran vermoedt dat de rechter pariëtaalkwab - het deel van de hersenen dat verantwoordelijk is voor besef van ruimte en voor het gevoel van samenhang van het lichaam - van Philips brein wordt geconfronteerd met haaks op elkaar staande signalen. Enerzijds zijn er visuele signalen die het brein vertellen dat de linkerarm in beweging is, anderzijds delen de spieren het brein mee dat er helemaal niets gebeurt. Wat moet het brein nu geloven? Dat kan niet kiezen en zoekt een uitweg. En die uitweg is: hard weggrennen van het dilemma. Het brein zegt als het ware: 'Iedereen kan de pot op, er is helemaal geen arm.' En zonder arm geen pijn.

Niet voor niets merkt Ramachandran op dat in de medische geschiedenis de ontknoping van deze casus als een historisch ogenblik kan gelden: de eerste succesvolle amputatie van een fantoomarm!

Een midlifecrisis in stroomversnelling

In het revalidatiecentrum waarin Paul Rayment terecht komt, zijn de inzichten van Ramachandran gemeengoed. Daar weten ze hoe je een fantoombeen moet amputeren. De therapeute vertelt tegen de cursisten dat het haar taak is om het oude en nu achterhaalde geheugensysteem te herprogrammeren, het systeem dat ervoor zorgt dat mensen hun evenwicht bewaren, en regelt hoe ze moeten lopen en rennen. Maar het vasthouden aan oude systemen kan, zegt zij, de vooruitgang in de weg zitten.

Om het geheugen te herprogrammeren gebruikt de therapeute vooral dans. De cursisten

moeten met hun prothesen de bewegingen van kunstschaatsers zo goed mogelijk proberen na te doen. Voor Paul Rayment is dat niet mogelijk, aangezien hij geen prothesen wil. Hij beperkt zich vooral tot evenwichtsoefeningen. Hoe dan ook is het doel van de oefeningen om na het verlies van een ledemaat een nieuwe balans te vinden in het nieuwe lichaam.

Het gaat er ook om een nieuwe balans te vinden in het leven. Of liever gezegd, een nieuw elan. Dat wordt Paul Rayment zonder omhaal duidelijk gemaakt door de op leeftijd zijnde schrijfster Elisabeth Costello, die plotseling opduikt in het leven van Paul. Zij is een personage dat in een aantal boeken van Coetzee verschijnt, en dat wel als zijn vrouwelijke alter ego wordt gezien. Als zij halverwege de roman haar intrede doet, blijkt zij alles al van Paul Rayment te weten. Eigenlijk, zo wordt de lezer duidelijk, is zij de auteur van een roman over Paul Rayment, en heeft zij gaandeweg het schrijven schoon genoeg gekregen van haar personage. Wat een lethargie, wat een schildpaddennatuur! Ze roept het tegen hem uit. 'Vooruit. Doe iets. Wat dan ook. Laat me verstedd staan.'

Elisabeth Costello doet er als auteur niet moeilijk over dat de beenamputatie van Paul Rayment in wezen een metafoor is. Ze erkent dat het verliezen van een been geen pretje is, maar voegt eraan toe dat mensen na een bepaalde leeftijd allemaal min of meer een been hebben verloren. 'Het been dat u mist is alleen maar een teken of symbool of symptoom, ik kan nooit onthouden wat wat is, van het oud worden, oud en oninteressant.

Lieke Marsman is nog verre van oud, en in geen geval oninteressant, als van haar een ledemaat wordt geamputeerd. Maar eigenlijk ziet ze het niet veel anders dan Elisabeth Costello. Zoiets is een breuk in je leven, en versterkt de noodzaak tot het maken van scherpe keuzes. Veel mensen zijn hun leven lang bezig om aan de verwachtingen van anderen te voldoen, constateert ze, al hebben sommige mensen het geluk van een midlifecrisis die hen ertoe dwingt stil te staan bij wat ze nou eigenlijk zélf willen. 'Mijn arm offeren was als het ware een midlifecrisis in stroomversnelling, al is het met één arm lastig je motorrijbewijs te halen.'

Het leven van Paul Rayment kabbelt na de amputatie rustig verder, in geen velden of wegen een midlifecrisis in stroomversnelling te bekennen. Hij is wel zorgbehoevend, en die

zorg krijgt hij van een uit Kroatië afkomstige verpleegkundige, op wie hij prompt verliefd wordt. Een onbeantwoorde liefde, want deze vrouw zal haar man en drie kinderen heus niet voor hem in de steek laten. Elisabeth Costello drukt Paul Rayment op het hart dat hij zorg niet met liefde moet verwarren. En dat als hij haar echt wil, haar sneller het hof moet maken. Want denk eraan, Paul, houdt ze hem voor, ‘het is de hartstocht die de wereld draaiend houdt. (...) Als de hartstocht ontbrak zou de wereld nog altijd woest en ledig zijn.’ Beroemde romanfiguren als Don Quichot en Emma Bovary joegen immers ook hun ongebreidelde hartstocht na. Met als bijkomend voordeel dat Paul zijn saaiheid zou verliezen, en dat zij of iemand anders hem daardoor in een boek zou willen gebruiken. ‘Zorg dat u ertoe doet, Paul. Leef als een held. Dat leren ons de klassieken. Waar dient het leven anders voor.’

Tegelijk maakt Elisabeth Costello er geen geheim van dat zij een oogje op Paul heeft. Zij meent dat hij voor haar geschapen is, zoals zijzelf voor hem. Ze wil een kameraadschappelijk huwelijk, waarbij, op de vastgestelde dag, hij degene zal zijn die haar oogleden sluit, watten in haar neusgaten stopt en kort voor haar bidt, of vice versa als zij degene is die achterblijft.

Het is een voorstel dat Paul Rayment uiteindelijk vriendelijk doch beslist afwijst. Want al is hij een personage in een roman van Elisabeth Costello, hij heeft nog steeds zijn eigen wil, en zij heeft hem niet aan een touwtje. Ook zo’n eigenzinnige keuze hoort, zou je kunnen zeggen, bij het vinden van een nieuwe balans in het leven na een amputatie.

Dode dingen

In *Langzame Man* ondergaat Paul Rayment een fysieke amputatie, maar de betekenis ervan is vooral psychisch: hoe gaat een mens om met verlies en rouw, en vooral met de toenemende beperkingen bij het ouder worden? Het gaat ook over noodzaak en onvermogen om scherpe keuzes te maken die het eigen leven zin geven. Voor Sy Baumgartner is het eerder omgekeerd: in fysieke zin is er niets geamputeerd, maar het verlies van zijn vrouw voelt wel degelijk aan als een onontkoombare fysieke ervaring; op wrede wijze is de helft van zijn wezen losgescheurd geraakt.

Tien jaar na het verlies van Anna lijkt Baumgartner, na de aanvankelijke schok die hem

volledig van de wereld schopte, zijn weg naar het rijk van de levenden weer te hebben gevonden. Al snel na haar dood is hij weer college gaan geven, is hij boeken gaan schrijven, hebben oude vriendschappen zich verdiept, en is hij na verloop van tijd op ‘vrouwenjacht’ gegaan. Zijn vrienden concludeerden dat Baumgartner toch een manier had gevonden om zonder Anna verder te kunnen. Zelf neigt hij er ook toe dat te geloven, ‘maar dat is alleen omdat hij inmiddels zo vertrouwd is met zijn kunstledematen die hij aan zijn lijf heeft bevestigd dat hij ze amper nog voelt.’ En hoewel die kunstledematen hem veel steun en doelmatigheid bieden, beseft hij dat ze dode dingen zijn die niets voelen.

Sy Baumgartner is in de roman van Paul Auster druk bezig het werk van iemand als Ramachandran te bestuderen. Maar zou hij ook diens oplossing gewaardeerd hebben: het geslaagd amputeren van een fantoomledemaat? En wat zou hij gevonden hebben van de oplossing van, zoals de therapeute van Paul Rayment het benoemde, het herprogrammeren van het geheugen? In het geval van Baumgartner zou dit om het amputeren van een geheel fantoompersoon gaan, de lijfelijke gevoelde aanwezigheid van Anna. En zou zijn brein zo geherprogrammeerd zijn dat hij goed zonder haar kan leven.

In de roman wordt het niet expliciet benoemd, maar Baumgartner lijkt eerder de tegengestelde keuze te maken: hij wil haar niet laten verdwijnen. Door al het nagelaten geschreven materiaal van Anna te onderzoeken, waar hij zich na haar dood obsessief mee bezighoudt, blijft zij voor hem aanwezig. Ze schreef veel poëzie, maar ze piekerde er nooit over om haar gedichten ter publicatie aan te bieden. Dat doet Sy Baumgartner postuum voor zijn vrouw wel, hij selecteert de in zijn ogen beste gedichten, die vervolgens gebundeld verschijnen. Deze bundel wordt een succes, ofschoon een bescheiden succes – de markt voor poëzie is immers niet groot. En er meldt zich een jonge promovenda die een studie naar de poëzie van Anna, ook naar het ongepubliceerde werk, wil wijden. Hij verwelkomt haar en haar plan van harte.

Voor Sy Baumgartner valt er geen fantoompersoon te amputeren. Geen denken aan. Hij wil Anna liever dicht bij zich houden. Opdat zij in leven blijft, in ieder geval zo lang hij zelf in leven blijft. En dan maar liever de bijbehorende pijn leren verdragen, in plaats

van alleen te bouwen op kunstledematen en een geherprogrammeerd geheugen. Fantoompijn hoort erbij.

Literatuur

Auster, Paul, *Baumgartner*. Amsterdam: De Bezige Bij, 2023.

Coetzee, J.M., *Langzame Man*. Amsterdam: Cossee, 2005.

Marsman, Lieke, *Op een andere planeet kunnen ze me redden*. Amsterdam: Pluim, 2025.

Neuvel, Koos, *Tussen de oren: hoe het lichaam de geest krijgt*. Schiedam: Scriptum, 2011.

Ramachandran, V.S. & Sandra Blakeslee, *Phantoms in the brain: human nature and the architecture of the mind*. London: Harper Perennial, 1998.